

लघ्वीकाश्यां
मण्ड्यां निसृता
शिवरात्रिमहोत्सवस्य
लघ्वीशोभायात्रा,

2

धर्मशालायां
भारतीयक्रीडकानां पराक्रमः
द्वितीये दिने रोहित शर्मणः,
शुभमन गिलस्य च शतकम्

3

अन्तःकरणस्य
मनोबुद्धयहङ्कारचित्तानि
चत्वारः विकाराः अतः केवलं
मनसः नाशात् मुक्तिः प्राप्यते
इति कथं वक्तुं शक्येत?

4

प्रमुखाः वार्ताः

महाशिवरात्रि-अवकाशस्य
कारणेन शुक्रवासरे विपणिः
स्थगितः आसीत्
बीएसई-एनएसई-इत्ययोः
उभयोः व्यापारः न अभवत्

महाशिवरात्रि २०२४ इत्यस्य
अवकाशकारणेन २०२४ तमस्य वर्षस्य
मार्चमासस्य ८ दिनाङ्के शुक्रवासरे
बी०एस०ई० (बम्बई स्टॉक एक्सचेंज)
एन०एस०ई० च (राष्ट्रीय स्टॉक एक्सचेंज)
इत्येतयोः व्यापारः निमीलितः एव अभवत्
। अस्य अर्थः अस्ति यत् शुक्रवासरे
भारतीयशेयरविपणौ

व्यापारिकक्रियाकलापाः न अभवन् ।
२०२४ तमस्य वर्षस्य मार्चमासे शेयरविपणः
अवकाशदिनां सूचीनुसारं
बी०एस०ई०, एन०एस०ई० एतयोः उभयोः
व्यापारः २०२४ तमस्य वर्षस्य मार्चमासस्य
८ दिनाङ्के सम्पूर्णशुक्रवासरस्य कृते
स्थगितः एव भवितुम् अर्हति स्म ।

मेरी सहेली इत्यस्युपक्रमस्य
अन्तर्गतं महिलाभ्यः आरक्षितेभ्यः
यानेभ्यः सप्तसप्तति-

सहस्राधिकाः पुरुषाः निगृहिताः
रेलवे-सुरक्षा-बलेन विगते वर्षे मेरी सहेली
इत्यस्युपक्रमस्यान्तर्गतं महिलाभ्यः
आरक्षितेषु यात्रारताः सप्तसप्तति-
सहस्राधिकाः पुरुषाः निगृहिताः। महिला
यात्रिणां सुरक्षां निध्याय सूदूरयात्रार्थं
प्रवृत्ताभ्यः महिलाभ्यः बालिकाभ्यः च
भारतीय रेलवे विभागेन अयं मेरी सहेली
इति पदक्षेपो विहितः। केन्द्रीयरेल
मन्त्रालयः कथितं यत् साम्प्रतं त्रिंशदधिक
द्विशतं दलानि एतदर्थं नियुक्तानि सन्ति।

सुभाषितम्

आचारः परमो धर्मः,

आचारः परमं तपः।

आचारः परमं ज्ञानं,

आचारात् किं न साध्यते।।

भावार्थः- उत्तम आचरण ही सबसे बड़ा
धर्म है। उत्तम आचरण ही सबसे बड़ा तप
है। उत्तम आचरण ही सबसे बड़ा ज्ञान है।
अतः उत्तम आचरण से हम क्या नहीं
प्राप्त कर सकते हैं? अर्थात् सबकुछ
प्राप्त कर सकते हैं।

प्रतीकसाठवे मुम्बई

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ता: दैनिकपत्रे
व्याकरणात्मक-अशुद्धिनां कृते
सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च
उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः

हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्

जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य सम्मुखे
कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.
पत्रव्यवहारसङ्केतः- १७७१११

महिलादिवसावसरे
एल.पी.जी. इति
वात्येन्धनभाण्डस्य मूल्ये
शतरूप्यकाणि यावत् न्यूनता

प्रशासनेन महिलादिवसावसरे एल.पी.जी. इति
वात्येन्धनभाण्डस्य मूल्ये शतरूप्यकाणि यावत्
न्यूनता कृतानि। प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदी
एकस्मिन् सामाजिक-सन्देशपटले अस्य
विषयस्य सूचनां प्रदत्तवान्। उक्तवान् च यत्
अनेन अल्पमूल्येन देशस्य लक्षाधिकेभ्यः
परिवारेभ्यः वित्तीयभारः अल्पो भविष्यति।
विशेषतया नारीशक्तिः अनेन लाभान्विताः
भविष्यति।

विदेशमन्त्रिणा स्वर्गीय
शिंजो आबे वर्यस्य
भार्यया साकं मेलनम्

विदेश-प्रकरणानां मन्त्रिणा डॉ. एस
जयशंकरेण टोक्यो नगर्यां जापान-देशीय
मन्त्रिणा अकी- आबे-अथ च पूर्व-
प्रधानमन्त्रिणा स्वर्गीय शिंजो आबे वर्यस्य
भार्यया साकं मेलनं विहितम्। डॉ.
जयशंकरेण श्री आबे वर्यस्य भारत-जापान-
देशयोर्मध्ये संवर्धित-मैत्री-भावना-
अतुलनीय- योगदानानि अपि स्मृतम्। श्री
जयशंकरेण दिवंगत प्रधानमन्त्रिणा-शिंजो
आबे वर्यस्य मातुः निधने प्रधानमन्त्रिणः
नरेन्द्रमोदिनः नैज-पत्रमपि श्रीमत्यै अकी-
आबे वर्याय प्रदत्तम्।

जम्मू-कश्मीरे विभिन्न राजमार्गीय
-परियोजनानाञ्कृते द्वि-सहस्र-
कोट्यधिक-रूप्यकाणां स्वीकृतिः

मार्ग-यातायात-राजमार्गीय मन्त्रिणा नितिन
गडकरिणा जम्मू-कश्मीरे विभिन्न राष्ट्रिय-
राजमार्गीय-परियोजनानाञ्कृते द्वि-सहस्र-
कोट्यधिक-रूप्यकात्मिकायाः धन-राशिः
अभिसंस्तुतः। सामाजिक-अन्तर्जाल-
माध्यमेन श्री गडकरिणा प्रोक्तं यत् राष्ट्रिय-
राजमार्ग-राफियाबाद- कुपवाडा-चौकीबल-
तंगधार-चामकोट-खण्डे-विविध-मार्ग-
परियोजनानां कृते सहस्राधिक चतुश्शत-
कोट्यधिक-रूप्यकाणां वितरणं विहितम्।
एस.डी.ए. इति नामधेय-स्थलात्
शंकराचार्य-मन्दिरं यावत्-रज्जू-मार्गस्य
पुनःनिर्माण-विकासाय च शताधिक
परिवर्ति-कोट्यधिक राशिः अनुमोदितः।

प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्र-मोदिना नवदिल्ल्यां भारत-
मण्डपम-स्थले राष्ट्रिय-सृजक-पुरस्काराः वितरिताः

प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्र-मोदिना नवदिल्ल्यां
भारत-मण्डपम-स्थले राष्ट्रिय-सृजक-पुरस्काराः
वितरिताः। प्रथम-वारं प्रारब्धाः एतादृशाः
पुरस्काराः उद्देश्य-युताः वर्तन्ते। श्रीमोदिना
अन्ताराष्ट्रिय-महिला-दिवसोपलक्ष्ये सर्वाः
महिलाः शुभाशिताः। प्रधानमन्त्रिणा भणितं यत्
राष्ट्रिय-सृजक-पुरस्कार-कथा-वाचन-
सामाजिक-परिवर्तन-पर्यावरणीय-संवहनीयता-
शिक्षा च समेत्य, अन्य-क्षेत्रेषु च उत्कृष्टतां
विवर्धनस्य एषो प्रयासो वर्तते। एतत्
साकारात्मक-परिवर्तनाय रचनात्मकताम् अपि
प्रोत्साहयिष्यति। तेन प्रतिपादितं यत् अति
सौविध्य-युत-इंडिया- मिशनान्तर्गतं 'कंटेंट-
क्रियेटर' इत्यमुं नूतन-क्षेत्रं सृजितमस्ति। तेन
एतदप्युक्तं यत् कालेन-समं संप्रवर्तमानं नूतन-
समयं अभिज्ञानाय एव अवसरोऽयं विद्यते।

तेन प्रोक्तं यत् आगामिषु समयेषु एते पुरस्काराः
महत्त्वपूर्णं स्थानं प्राप्स्यन्ति यतोहि अस्योद्देश्यं
वर्तते- 'रचनात्मकता- संवेदनशीलताम्प्रति
सम्मानम्' इति। तेन कला-रचनात्मकता-
नूतन-सृजनस्य च कृते आधारभूत- विध्वंस-
देवस्य भगवान् शिवस्य आराधनाय शुभावसरे
महा शिवरात्रि पर्वणि एतेषु पुरस्काराः
वितरिताः।

देश-प्रगतेः कार्ययोजनास्ति महिला-
सशक्तिकरणम्- राष्ट्रपतिः द्रौपदीमुर्मुः

राष्ट्रपतिपदासीना द्रौपदीमुर्मुः प्रावोचत् यत्
महिलाशक्तिकरणं किमपि धर्मार्थाभियानं नैव
वर्तते अपि तु देश-प्रगतेः कार्ययोजनास्ति।
अनया कथितं यत् महिलासशक्तिकरणेन विना
केनापि राष्ट्रेण स्वीय-नागरिकाणां समृद्धिः
आर्थिक विकासश्च न सुनिश्चियते। अद्य
महिलादिवसावसरे एकस्यां राष्ट्रियपत्रिकायां
स्वीयविचाराणां विनिमयी कुर्वन्ती एषा सुखोई-
योद्ध-विमाने महिलानां उड्डयनं नारी-शक्ति-
वन्दन-अधिनियमे हस्ताक्षरं इत्यादीन् विषयान्
स्मारितवती। येषु महिलाभ्यः त्रयस्त्रिंशत्
प्रतिशतं आरक्षणस्य प्रस्तावो विद्यते। विगतेषु
वर्षेषु समाजस्य विभिन्नेः वर्णैः सह जाताः वार्ताः
अवलम्ब्य राष्ट्रपतिः आशाम् अभिव्यक्तवती यत्
भारतीयमहिलाः आत्मविश्वासेन सह अग्रे
संवर्धन्ति।

अत्रावधौ उपराष्ट्रपतिः जगदीपधनखडः
प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी च अन्ताराष्ट्रिय-महिला-
दिवसावसरे देश-विदेशयोः सर्वाभ्यः महिलाभ्यः
शुभकामनाः प्रदत्तवन्तौ। अद्य अन्ताराष्ट्रिय-
महिला दिवसो आमामन्यते। दिवसोऽयं
प्रत्येकस्मिन् वर्षे महिलानां सामाजिक- आर्थिक-
सांस्कृतिक-राजनीतिक उपलब्धिनां उत्सवाय
आमानयति।

सन्देशखालीप्रकरणविषये केन्द्रीयान्वेषण-
अभिकरणस्य शाहजहांशेखस्य आवासे अन्वीक्षणम्

केन्द्रीयान्वेषण-अभिकरणेन पश्चिमबंगालस्य
सन्देशखालीस्थले निलम्बिते तृणमूल कांग्रेस- नेतुः
शाहजहांशेखस्य आवासे अन्वीक्षणं कृतम्।
अभिकरणस्य अधिकारिभिः सरबेरियायाः अकुंची
पाराक्षेत्रे तस्य गृहं परितः क्षेत्रान् अपि परिभ्रमितान्।
अवधेयं वर्तते यत् अस्य वर्षस्य जनवरी मासस्य पञ्चमे
दिनांके पश्चिम बंगालस्य उत्तर-चतुर्विंशति परगना
जनपदस्य सन्देशखालीस्थले प्रवर्तननिदेशालस्य
अधिकारिषु तस्मिन् समये प्रहारो जातः यदा ते
सुविख्यातायां खाद्यान्न- वितरण-प्रवञ्चनायां शेखस्य
परिसरे अन्वेषणाय गतवन्तो आसन्।

लघ्वीकाश्यां मण्ड्यां निसृता शिवरात्रिमहोत्सवस्य लघ्वीशोभायात्रा, बाबा भूतनाथाय शिवरात्रिमेलापकस्य आमंत्रणम्

हिमसंस्कृतवार्ता- मण्डी। शुक्रवासरे महाशिवरात्रिमहोत्सवस्य शुभावसरे मण्डीजिलाप्रशासनेन लघ्वीकाश्यां मण्ड्यां लघ्वीशोभायात्रा निसृता, बाबाभूतनाथाय च औपचारिकरूपेण अन्तर्राष्ट्रीयशिवरात्रिमेलायां आमन्त्रणं च दत्तम्। यत् ९ मार्चतः मण्डीनगरे आरभ्यते। मेलासमितेः अध्यक्षः उपायुक्तः अपूर्वदेवगनः स्वपत्न्या श्वेताकुमार्या सह राजदेवताश्रीमधवरायस्य पक्षतः बाबाभूतनाथस्य द्वारं शिवरात्रिमेलायां निमन्त्रणार्थम् आगतवान्। अस्मिन् अवसरे सः भूतनाथमन्दिरस्य अर्चनां कृतवान्। उपायुक्तस्य नेतृत्वे अन्ये गणमान्यजनाः देवमाधवरायस्य मन्दिरात् पूर्णराज्यसम्मामनेन भूतनाथमन्दिरपर्यन्तं लघ्वीशोभायात्रा पुलिसदलेन, होमगार्डवाद्यदलेन सह मण्डीमण्डलस्य केचन राजदेवताभिः सह भागं गृहीतवन्तः। अस्मिन्नवसरे नगरनिगमस्य महापौरः वीरेन्द्रभट्टः, पार्षदाः, सर्वदेवतासमाजसमितेः अध्यक्षः शिवपालशर्मा, अन्ये प्रतिनिधयः, अतिरिक्तः उपायुक्तः रोहित राठौरः, अतिरिक्तः जिलादण्डाधिकारी डॉ. मदनकुमारः, एसडीएम ओमकांतः ठाकुरः, नगरनिगमायुक्तः एच. एस. राणा अन्याधिकारिणः, नगरवासिनः च उपस्थिताः आसन्।

शिवरात्रौ होमयज्ञस्य भव्यायोजनम्
राजदेवता माधवरायस्य प्राङ्गणे भव्यपारम्परिकस्य शिवरात्रिहोमयज्ञस्य आयोजनं कृतम्। उपायुक्तः अपूर्वदेवगनः स्वपत्न्या श्वेताकुमार्या, पुत्रः अश्वीतः, माता पूनमः, मण्डीजनवासिभिः च सह यज्ञे भागं गृहीतवन्तः। तदनन्तरं सर्वदेवतासमित्याः प्रतिनिधिभिः सह उपायुक्तेन राजमाधवरायमन्दिरे प्रार्थना कृता। शिवरात्रिमेलापकस्य सफलायोजनाय प्रशासनेन प्रार्थना कृता। एतदतिरिक्तं उपायुक्तेन दलेन सह माता तारणामन्दिरे अपि प्रणामं कृत्वा बृहद्देवस्य कामरुनागस्य पूजा कृता।

अन्तर्राष्ट्रीयमेलापके जनमानसः आमन्त्रितः
उपायुक्तः अपूर्वदेवगनः सर्वेभ्यः महाशिवरात्रेः

शुभकामनाम् अददत्, मण्डीनगरस्य अन्ताराष्ट्रीयमेलायां दर्शनार्थम् च आमन्त्रितवान्। तेन उक्तं यत् अस्य स्थानस्य देवसंस्कृतेः समृद्धपरम्पराणां च महत्त्वं दत्त्वा विशेषतया मण्डीशिवरात्रिम् आचरामः। अस्मिन् कार्यक्रमे ९ मार्चतः १५ मार्चपर्यन्तं सामान्यजनं देवी-देवताभिः सह, तेषां सह सम्बद्धैः पवित्रपरम्पराभिः, समृद्धाभिः दिव्यसंस्कृतिभिः च सह सम्बद्धं कर्तुं विशेषं बलं भविष्यति।

मण्डी शिवरात्रौ आगतैः देवी-देवताभिः कृतं भव्यं नृत्यम्

मण्डीमहाशिवरात्रिपर्वणः कृते देवी-देवतानां आगमनं निरन्तरं वर्तते। शुक्रवासरे अनेके देवताः माधवरायस्य राजदेवतायाः दरबारं गतवन्तः। अस्मिन् काले देवानाम् भव्यनृत्यं, देवसमागमं च दृष्ट्वा जनाः मुग्धाः अभवन्। माधवरायस्य राजदेवता स्वमन्दिरात् शिविकायां उपविष्टः प्रासादं प्राप्तवान्। राजा ओमेश्वरसेनः सर्वैः संस्कारैः सह शिवाकातः देवतां बहिर्निष्कारस्य प्रासादे निर्मितासने देवतां उपावेशितवान्। अधुना एकैकशः सर्वे देवी-देवताः स्वसन्निधिचिह्नार्थम् अत्र आगच्छन्ति।

कुल्लूजनपदस्य देवता अनन्तबालुनागः १४४ वर्षाणाम् अनन्तरं

मण्डीशिवरात्रिमहोत्सवे आगतः
कुल्लूमण्डलस्य देवता अनन्तबालुनागमण्डीं प्रायः १४४ वर्षेभ्यः परं शिवरात्रिपर्वार्थं शतशः भक्तैः सह आगता। अस्मिन् समये भक्ताः पुष्पवृष्ट्या देवस्य स्वागतं कृतवन्तः। सर्वदेवतासमितेः अध्यक्षः शिवपालशर्मा देवस्य पुष्पमालाभिः स्वागतं कृतवान्। तदनन्तरं सः राजदेवस्य माधोरायस्य पुरतः प्रादुर्भूतः। देवस्य स्तुतिभिः समस्तं क्षेत्रं प्रतिध्वनितम्।

जयरामठाकुरः- उपेक्षायाः कारणात् चिकित्सायाः वञ्चिताः जनाः, राज्ये वैद्यानाम् आन्दोलनेन समस्याः वर्धिताः

प्रतिपक्षस्य नेता जयरामठाकुरः अवदत् समस्यायाः सम्मुखीकरणं कर्तव्यं भवति। यत् राज्यसर्वकारः प्रत्येकस्मिन् विषये असफलः अभवत्। अस्य सर्वकारस्य जनहितं प्राथमिकता नास्ति। गुरुवासरे कुसुम्पटी विधानसभाक्षेत्रस्य मासत्रयाधिकं गतम् अस्ति। वैद्याः तेषां अन्तर्गतं फागुक्षेत्रे त्रिदेवस्य प्रार्थनयाः कृते आन्दोलनम् कुर्वन्ति, पंचपरमेश्वरस्य सम्मेलने च भागं परन्तु तेषां आग्रहेषु सर्वकारः ध्यानं न स्वीकृतवान्। अस्मिन् काले सः तत्र उपस्थितानां सर्वेषां जनानां कृते आह्वानं कृतवान् यत् यदि देशस्य विकासस्य गतिः एतादृशीरित्या अग्रे नेतव्या, भयभ्रष्टाचारविहीनं सशक्तं भारतं निर्मातव्यं च तर्हि प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदिना तृतीयवारं सेवां कर्तुं अवसरः प्राप्तव्यः। प्रसादयोजनायां चिन्तपूर्णधामस्य समावेशं कृत्वा तत्र २५ कोटिरूप्यकाणां विकासपरियोजनायां प्रारम्भं कृत्वा विपक्षनेता प्रधानमन्त्रिणः

कश्मीरतः कन्याकुमारी पर्यन्तं प्रचुरं जनसमर्थनम्
विपक्षस्य नेता जयरामठाकुरः अवदत् यत् नरेन्द्रमोदी कश्मीरतः कन्याकुमारीपर्यन्तं देशस्य जनानां कृते अपारं जनसमर्थनं प्राप्नोति। एतत् प्रथमवारं यत् देशस्य जनाः प्रधानमन्त्रिपदस्य व्यक्तं द्रष्टुं एतावत् उत्सुकाः सन्ति।

अयोग्यघोषिताः काङ्ग्रेसस्य षट्-विधायकाः, त्रयः निर्दलीयाः विधायकाः च देहरादूनं स्थानान्तरिताः

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला। चण्डीगढतः देहरादूनं प्रति षट् अयोग्यकाङ्ग्रेसविधायकाः त्रयः च निर्दलीयविधायकाः स्थानान्तरिताः सन्ति। सूत्रानुसारं ते मसूरीनगरे अथवा ऋषिकेशनगरे एव स्थापिताः सन्ति। शुक्रवासरे अपराह्णे चण्डीगढतः चार्टर्ड- विमानेन देहरादूननगरं नीताः। बैजनाथे जनसभायां मुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् चण्डीगढे स्थापिताः षट् विद्रोहीकाङ्ग्रेसविधायकाः, त्रयः स्वतन्त्रविधायकाः च अन्यत्र स्थानान्तरिताः इति। स्थानान्तरितेषु विद्रोही काङ्ग्रेसविधायकेषु इन्द्रदत्तलखनपालः, सुधीरशर्मा, राजेन्द्र राणा, रविठाकुरः, चैतन्यशर्मा, देवेन्द्र भुट्टो च सन्ति। निर्दलीयविधायकानां मध्ये होशियारसिंहः, के. एल. ठाकुरः, आशीष शर्मा च सन्ति। अस्तु, षट् अयोग्यकाङ्ग्रेसविधायकाः सर्वोच्चन्यायालये विधानसभाध्यक्षस्य कुलदीपसिंहपठानियायाः निर्णयस्य विरुद्धं आह्वानम् दत्तवन्तः। अधुना सर्वोच्चन्यायालये दृष्टिः अस्ति। न्यायालयतः निर्णयस्य अनन्तरं भाजपा आगामिनी रणनीत्यां कार्यं करिष्यति। अवधेयं वर्तते यत् काङ्ग्रेस- सर्वकारस्य बहुमतम् अस्ति चेदपि राज्यसभा- आसनम् भाजपापक्षे गमनात् परं पार-मतदानं कृतवन्तः षट् विधायकाः अयोग्याः अभवन्। हिमाचलस्य विधानसभाध्यक्षः कुलदीपसिंहपठानिया पलायनविरोधी विधानस्य अन्तर्गतं कार्यविधिं कृतवान् आसीत्। विद्रोही विधायकः चण्डीगढस्य एकस्मिन् होटेले चिरकालं यावत् निवसन्ति स्म। अधुना ते उत्तराखण्डं प्रति स्थानान्तरिताः सन्ति।

राजगढस्य डॉ. कृष्णलालसहगलः लोकसङ्गीतक्षेत्रे संगीत- नाटक- अकादमी पुरस्कारेण पुरस्कृतः

हिमसंस्कृतवार्ता:- प्रवीणकुमारः, नाहन/राजगढ, 8 मार्च। हिमाचलप्रदेशस्य सिरमौरजनपदस्य राजगढक्षेत्रस्य प्रसिद्ध- लोकगायकः डॉ. कृष्णलाल सहगलः लोकसङ्गीतक्षेत्रे अग्रणीयोगदानस्य कृते संगीत- नाटक- अकादमीपुरस्कारेण अलङ्कृतः अस्ति। देशस्य राष्ट्रपतिः द्रौपदी मुर्मूः दिल्लीनगरे आयोजिते गौरवपूर्णं समारोहे डॉ. सहगलं पदकं, एकलक्षरूप्यकाणां नगदराशिं च प्रदत्तम्। वदामः यत् पद्मश्री विद्यानन्द सरैकस्य सम्बंधः अपि राजगढक्षेत्रेण अस्ति। डॉ. सहगलः प्रतिभां उत्तराधिकारे प्राप्तवान्। तस्य स्वर्गीयमाता स्वातन्त्र्यात् पूर्वं लाहौरनगरे तत्पुत्रस्य चलच्चित्रेषु कार्यं कृतवती आसीत्। पिता पूर्वं संगीतवाद्ययंत्रवादाने प्रसिद्धः आसीत्। डॉ. २००८ तमे वर्षे महाविद्यालयसंघस्य स्वरसंगीतस्य सहायकप्रोफेसरपदात् सेवानिवृत्तः अभवत्। सहगलस्य उपलब्धीनां सूची दीर्घा अस्ति। डॉ. सहगलः पहाड़ीगीतानां रचनापश्चात् श्रव्य-दृश्यरूपेण प्रस्तुत्वा लोकगायनस्य प्रचारार्थं महती भूमिकायाः निर्वहणम् कुर्वन् अस्ति। डॉ. कृष्णलाल सहगलः अनेकेषु मञ्चेषु सङ्गीतसेवासंस्थाभिः अपि सम्मानितः अस्ति। अखिल भारतीय रेडियो दूरदर्शने अपि डॉ. सहगलः प्रस्तुतिः दत्तवान् अस्ति। विशेषः अस्ति यत् डॉ. सहगलः लोकगीतेषु पारम्परिकवाद्ययन्त्राणां प्रयोगः सर्वदा कृतवान्। अनेन सह लोकसङ्गीतस्य मौलिकता अपि रक्षिता। तत्र न संशयः यत् डॉ. सहगलस्य मधुरस्वरस्य अद्भुतं आकर्षणं वर्तते। शब्दोच्चारणे अपि अद्वितीयप्रतिभा दृश्यते।

महाशिवरात्रिपर्वणि सार्धद्विलक्षभक्तैः पञ्चमुखी सोमेश्वरनाथमहादेवमन्दिरे जलाभिषेकं कृतम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- कुणाल कौशिकः। महाशिवरात्रस्य अवसरे प्रातःकालात् मोतिहारीमण्डलस्य विभिन्नेषु शिवमन्दिरेषु भक्तजनसमूहः एकत्रितः। कठिनसुरक्षायाः मध्ये भक्ताः जलाभिषेकं कृत्वा शुभकामनाप्रार्थनायां व्यस्ताः एव आसन्। महाशिवरात्रस्य अवसरे, बिहारस्य च विभिन्नमण्डलेभ्यः भक्ताः आगताः, उत्तरबिहारे काशी इति नाम्ना प्रसिद्धे मनोकामुखी सोमेश्वरनाथमहादेवमन्दिरे दिनभरि जलाभिषेक- कार्यक्रमे निरताः आसन्। मन्दिरस्य प्रबन्धनप्रशासनस्य अनुसारं प्रायः २.५ लक्षं भक्तैः महाशिवरात्रस्य अवसरे पूजा च कृता। महादेवस्य प्रसन्नतायै महाशिवरात्रिमहापर्वणः अवसरे मोतिहारीमण्डलस्य अरेराजे स्थिते पञ्चमुखी सोमेश्वरनाथमहादेवमन्दिरे जलाभिषेकस्य कृते भक्तजनसमूहः समागतः। गुरुवासरे अर्धरात्रे आरभ्य जलाभिषेकस्य कृते मन्दिरपरिसरात् बहिः पर्यन्तं दीर्घपंकत्यः आसन्। भक्ताः महादेवस्य जलाभिषेकं पूजां च कृतवन्तः। भक्ताः ॐ नमः शिवाय, हर हर महादेवस्य जल्पेन जलाभिषेकं कर्तुं व्यस्ताः आसन्। यथा यथा दिवसं प्रचलति स्म तथा तथा भक्तानां संख्या वर्धयितुम् आरब्धा। भक्तानाम् सुरक्षायै प्रत्येकं कोणे दण्डाधिकारिणः, पुलिसबलाः च नियोजिताः आसन्। नगरस्य यातायातव्यवस्थायाः उन्नयनार्थं भक्तानां सुविधायै च सहितं वाहनानां प्रवेशः प्रतिबन्धिताः आसन्। भक्तानां सुविधायै प्रशासनेन, मन्दिरप्रबन्धनेन च उत्तमप्रकाशः, स्वच्छता, स्वास्थ्यशिविराणि, पेयजलं, शौचालयानि इत्यादीनि व्यवस्थाः कृताः।

दीक्षान्तसमारोहे विद्यावारिधिः इत्युपाधिना सभाजितः डॉ. रत्नेशत्रिवेदीवर्यः

हिमसंस्कृतवार्ता:- आचार्यदीनदयालशुक्लः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयेन आयोजिते प्रथमे दीक्षांतसमारोहे देशस्य यशस्वी राष्ट्रपतिना द्रौपदीमुर्मूर्वर्यया शिक्षामन्त्री धर्मेन्द्रप्रधानः, विश्वविद्यालयस्य कुलपतिः श्रीनिवासवारखेडी च विभिन्नैः शोधकर्तृभ्यः उपाधिधारकेभ्यः उपाधिं प्रदत्तवन्तः। नवीदिल्लीनगरे आयोजिते दीक्षांतसमारोहे विभिन्नपरिसरस्य छात्राणां कृते उपाधिः प्रदत्ता यस्मिन् बाँदामण्डलस्य लखनऊपरिसरस्य शोधविद्वान् डॉ. रत्नेशत्रिवेदी इत्यस्मै विद्यावरीधिपदवी अपि प्रदत्ता। उल्लेखनीयं यत् डॉ. रत्नेशत्रिवेदी स्वगृहमण्डलात् बाँदातः प्राथमिकशिक्षां प्राप्य उच्चशिक्षां प्राप्तवान्। तत्र सः स्नातकपदवीं, स्नातकोत्तरपदवीं च प्राप्तवान्, तदनन्तरं केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य लखनऊपरिसरतः संस्कृते अध्ययनं कृतवान्। तस्य शोधस्य विषयः व्याकरणम् आसीत्, येन सम्पूर्णं संस्कृतजगत् लाभं प्राप्नुयात्। अस्य शोधस्य माध्यमेन समाजाय अनेकानि ६६ नवीनतथ्यानि उपलभ्यन्ते। भवद्भ्यः कथयामः यत् डॉ. रत्नेश त्रिवेदी सम्प्रति बाँदामण्डलस्य श्रीवामदेव संस्कृतमहाविद्यालये व्याकरणविभागप्रमुखत्वेन कार्यं कुर्वन् अस्ति। विभिन्नेषु सामाजिकसंस्थासु स्वदायित्वं निर्वहन् सः संस्कृतभारतीसङ्गठनस्य चित्रकूटमण्डलस्य विभागसमन्वयकरूपेण कार्यं कुर्वन् अस्ति। सः उत्तरप्रदेशसंस्कृतसंस्थानस्य सदस्यः अपि भूत्वा विविधप्रकारपुरस्कारान् प्राप्य अनेकानि शोधपत्राणि प्रकाशयित्वा संस्कृतजगति संस्कृतस्य विशिष्टविद्वान् इति प्रसिद्धः अस्ति।

धर्मशालायां भारतीयक्रीडकानां पराक्रमः

द्वितीये दिने रोहित शर्मणः, शुभमन गिलस्य च शतकम् देवदत्त पड्डिकलस्य, सरफराज खानस्य च अर्धशतकम्

भारतेन ८ क्रीडकानौ ४७३ धावनांकान् कृत्वा २५५ धावनांकानाम् अग्रता प्राप्ता।

हिमसंस्कृतवार्ता:- डॉ. अमित शर्मा भारत- इंग्लैंडदेशयोः मध्ये निकष (टेस्ट) क्रिकेट- श्रृंखलायाः अन्तिमा क्रीडा धर्मशालायां जायमाना वर्तते। प्रतिस्पर्धायाः द्वितीये दिने दलनायकः रोहित शर्मा, क्रीडकः शुभमन गिलश्च स्वकीयं शतकं कृतवन्तौ। रोहित शर्मा १०३, शुभमन गिलश्च ११०

कृतवान्। मध्यक्रमे देवदत्त पड्डिकलः स्वकीये प्रथमायां पाल्यां ६५, सरफराज खानश्च ५६ धावनांकान् कृतवान्। दिवसान्ते कुलदीप यादवः २७*, जसप्रीत बुमराहश्च १९* धावनांकेषु अविजितौ स्त। भारतस्य पार्श्वे २५५ धावनांकानाम् अग्रता वर्तते। कन्दुकक्षेपणे इंग्लैंडदलस्य शोएब बशीरः ४, टॉम हार्टले २, बेन स्टोक्सः १, जेम्स एंडरसनश्च १ स्तोभं प्राप्तवान्। अद्य भारतं स्वकीयपालीं ४७३/०८तः अग्रे क्रीडिष्यति।

शिवस्य निनादैः शिवालयाः प्रतिध्वनिताः, महाशिवरात्रौ मन्दिरेषु विशालः जनसमूहः

हिमसंस्कृतवार्ता- कार्यालयीयः प्रतिनिधिः। महाशिवरात्रि-अवसरे हिमाचलस्य शिवमन्दिरेषु भक्तानां विशालः जनसमूहः दृष्टः। भक्ताः प्रातःकाले पङ्क्तौ स्थिताः आसन् येन भगवतः शिवस्य जलाभिषेकः भवति स्म । अस्मिन् काले काङ्गडामण्डलस्य काठगढशिवमन्दिरस्य बहु वैभवः दृष्टः। मन्दिरं पुष्पैः अलङ्कृतम् अस्ति, दूरतः दूरतः भक्ताः मन्दिरं प्राप्नुवन्ति । तथैव खनियारायां स्थिते अघञ्जरमहादेवस्य बैजनाथशिवमन्दिरस्य पुरतः अपि भक्तानां विशालः जनसमूहः दृष्टः ।

एतदतिरिक्तं मण्डी-नगरस्य भूतनाथ-मन्दिरस्य, कुल्लू-नगरस्य बीजली-महादेव-मन्दिरस्य च भगवतः भोले-महादेवस्य दर्शनं कृत्वा अपि जनाः उत्साहिताः दृश्यन्ते स्म । मन्दिरेषु हवन-यज्ञम् च अभवत्, हलवा-पुरी प्रसादः च वितरितः ।

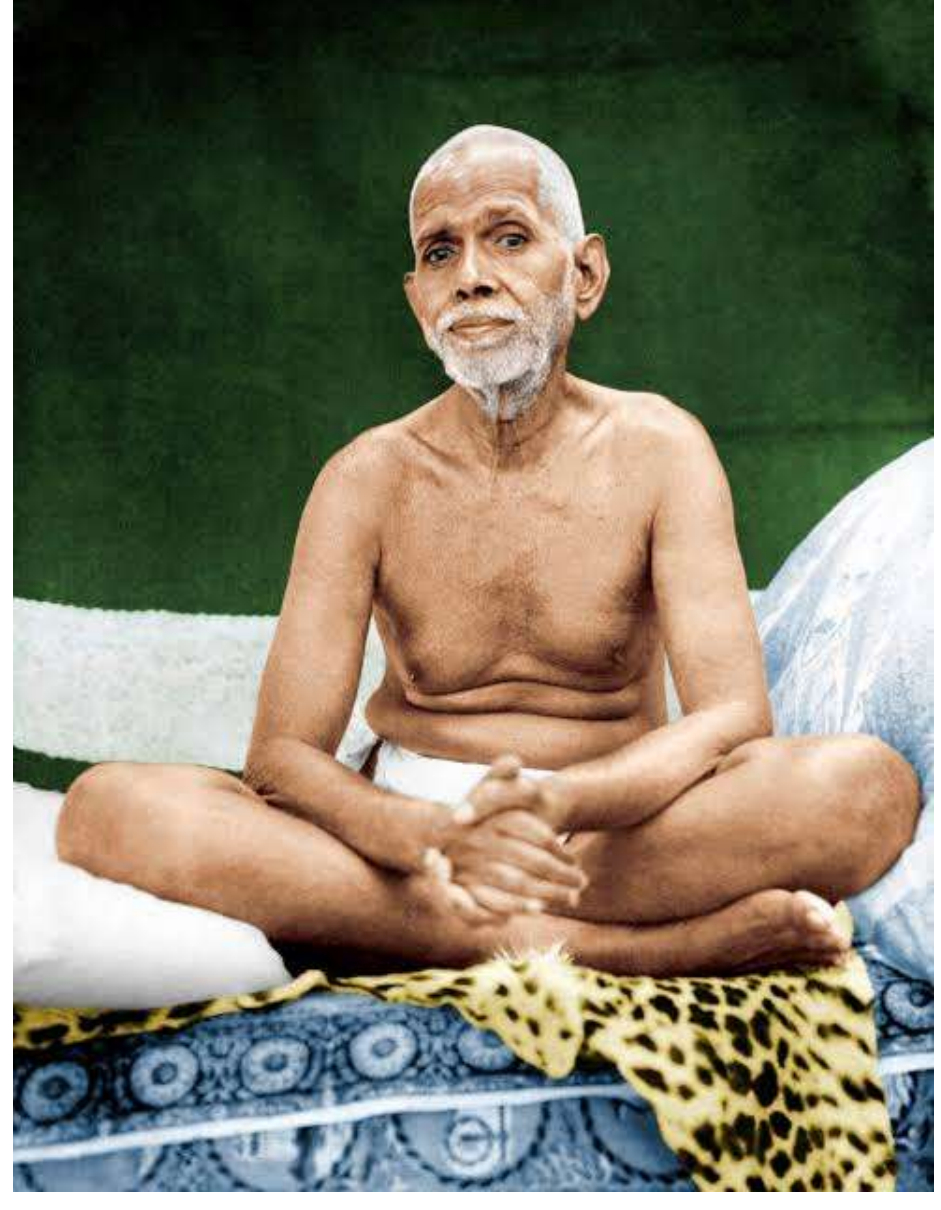
अनुरागठाकुरः - दौलतपुरचौक-रेलस्थानकाय मोदीसर्वकाराद् उपहारम्, ४३ कोटिरूप्यकैः भविष्यति कायाकल्पः

हिमसंस्कृतवार्ता-ऊना। केन्द्रीयसूचनाप्रसारणं। एवं युवाक्रीडामन्त्री अनुरागसिंहठाकुरः असूचयत् यत् हिमाचलप्रदेशस्य दौलतपुरचौक-रेलस्थानकाय ४३ कोट्याधिकानां रूप्यकाणां (डीएलपीसी) विकासाय उन्नयनान चानुमोदनं प्राप्तम् अस्ति। ४३ कोटिरूप्यकाणि केन्द्रसर्वकाराद् अनुमोदनं प्राप्तम् अस्ति। एतेषु विकासेषु दौलतपुरचौकरेलस्थानके रोलिंगभण्डारस्य उत्तमरक्षणार्थं नूतनसङ्कुलस्य, नवीनस्य आच्छादितस्य वाशिंगलाइनस्य निर्माणं च अन्तर्भवति। केन्द्रीयमन्त्री अनुरागठाकुरः एतदर्थं प्रधानमन्त्रिणः नरेन्द्रमोदिनः एवं केन्द्रीयरेलमन्त्रिणः अश्वनीवैष्णवस्य आभारं प्रकटितवान् । अनुरागठाकुरः अवदत्, “अहं हिमाचलप्रदेशे उत्तमसंपर्कसुविधाप्रदानाय सदैव प्रयतमानोऽस्मि। आदरणीयप्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी हिमाचलप्रदेशे अपि उत्तमसंपर्कं सुनिश्चित्य कोऽपि शिलाखण्डं न त्यक्तवान्। मार्गः, रेलसेवा वा विमानसेवा वा, मोदीसर्वकारेण विगतदशवर्षेषु हिमाचलस्य कृते बहवः उपहाराः दत्ताः। अहं वदन् अतीव प्रसन्नः अनुभवामि यत् अद्य केन्द्रे मोदीसर्वकारेण दौलतपुरचौकरेलस्थानके ४३ कोटिरूप्यकाधिकव्ययस्य विकासकार्यस्य अनुमोदनं कृतम्। एतद् अनुमोदनं देवभूमिहिमाचलस्य कृते महत् उपहारम् अस्ति। तदर्थं आदरणीय प्रधानमन्त्रिणः नरेन्द्रमोदिनः रेलमन्त्रिणः अश्वनीवैष्णवस्य च आभारं प्रकटयामि। अनुराग ठाकुरः अवदत् यत्, “एतेन अनुमोदनेन अस्माकं दौलतपुरचौकरेलस्थानकस्य आधारभूतसंरचनासु उन्नयनं भविष्यति, भविष्ये हिमाचलं प्रति अधिकानि रेलयानानि प्रदातुं अपि साहाय्यं भविष्यति। प्रक्षालनार्थं अनुमोदिता

नूतना आच्छादितप्रक्षालनरेखा परिसरे स्वच्छतां प्रवर्धयिष्यति, यात्रिकाणां कृते स्वच्छसुविधाः अपि प्रदास्यति। माननीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी एवं केन्द्रीय रेलमन्त्री अश्वनीवैष्णवः च हिमाचले रेल-आधारभूतसंरचनायान एवं संपर्कोन्नयने सदैव प्राथमिकतां यच्छतः। मया स्वयं रेलमन्त्रिणे अश्वनीवैष्णवाय दौलतपुरचौकस्य उन्नयनकार्यस्य अनुमोदनं कर्तुं अनुरोधः कृतः आसीत्, यस्मिन् विषये तेन तत्कालं अनुमोदनं अपि दत्तम्। अग्रे वदन् श्री अनुराग ठाकुरः अवदत् यत्, “अधुना एव मम आग्रहेण रेलमन्त्री सप्ताहे द्विवारं प्रचलति स्म इन्दौर-चण्डीगढ एक्सप्रेस् इत्यस्य ऊनापर्यन्तं विस्तारं स्वीकृतवान्। इदानीं ऊनातः इन्दौरपर्यन्तं एतद् रेलयानं प्रयागराजं गच्छतां यात्रिकाणां महत् परिवहनसुविधां प्रदास्यति। अपि च रेलमन्त्री ऊना हिमाचलतः सहारनपुरपर्यन्तं प्रचलति रेलयानं हरिद्वारपर्यन्तं विस्तारितवान् अस्ति। पूर्वं फेब्रुवरी-मासस्य १७ दिनाङ्के मया चक्की-नद्याः सेतुनिर्माणाय अनुमोदनं दत्तम् आसीत्, येन पठानकोट-जोगिन्दरनगरयोः मध्ये शीघ्रमेव रेलसेवा पुनः स्थापिता भविष्यति । तेन सह काङ्गडा-नूरपुरयोः मध्ये रेलमार्गस्य अपि शीघ्रमेव पुनर्स्थापनं भविष्यति । एतदर्थमपि मया माननीयरेलमन्त्री मिलित्वा अनुमोदनं प्राप्तम्।

रमणमहर्षेः विचारसङ्ग्रहः

6 शिष्यः- अन्तःकरणस्य मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तानि चत्वारः विकाराः अतः केवलं मनसः नाशात् मुक्तिः प्राप्यते इति कथं वक्तुं शक्येत?

महर्षिः- ग्रन्थेषु मनसः स्वरूपस्य विवरणे उक्तं यत् वयं यत् भक्षयामः तस्य सत्त्वांशस्य घनीभूतत्वात् मनसः उत्पत्तिः भवति। रागद्वेषौ क्रोधमोहौ एतैः विकारैः तस्य वर्धनं भवति। मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तानां चतुर्णां निचयरूपे सत्यपि तत् मनः इति एकमेव समूहवाचकं नाम लभते विचारः निश्चयकरणम् इत्यादीनि विविधकार्याणि च वहति। तत् आत्मनः विषयभूतं दृश्यस्वरूपं जडं तथापि द्रष्टुः चैतन्यात्मनः साहचर्यात् सचेतनमिव भासते यथा अग्नेः साहचर्यात् लोहगोलः। तत् च पञ्चमहाभूतात्मकं, मर्यादितं, अनित्यं, सङ्घातरूपं, सिक्थसुवर्णादिवत् विकारशीलम्। यथा चक्षुरादीन्द्रियाणां चक्षुरादिः स्थानं तथा मनसः स्थानं हृत्कमलम्। मनः जीवस्य सहचारि। विषयवस्तु चिन्तयत् तत् विकारं याति ततश्च मस्तिष्के विद्यमानं ज्ञानं स्वीकृत्य पञ्चज्ञानेन्द्रियाणां मार्गेण विषयवस्तु प्रति गत्वा तस्य ज्ञानम् अनुभवश्च प्राप्नोति समाहितं च भवति। यथा एकः एव जनः तस्य विभिन्नकार्याणां सम्पादकत्वात् विभिन्नैः नामभिः ज्ञायते तथैव विभिन्नकार्यानुरोधेन एकमेव मनः मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तादिभिः विभिन्नैः नामभिः ज्ञायते। तथापि एतेषु

विभिन्नेषु विकारेषु न वास्तविकः भेदः। एकं मनः एव जीवजगदीश्वररूपम्। यदा तत् ज्ञानात् आत्मरूपं भवति, यः आत्मा स्वयं ब्रह्मरूपः एव, तदा तत् मुक्तिं प्राप्नोति। एषः उपदेशः।

7 शिष्यः- यदि मनः बुद्धिः अहङ्कारः चित्तम् एतानि चत्वारि एकस्यैव मनसः स्वरूपं तर्हि एतेषां चतुर्णां विभिन्नानि स्थानानि कथं निर्दिष्टानि?

महर्षिः- यद्यपि मनसः स्थानं कण्ठः, बुद्धेः मुखं हृदयं वा, चित्तस्य नाभिः, अहङ्कारस्य हृदयं सर्वाङ्गं वा एवम् एतेषां विभिन्नानि स्थानान्युक्तानि तथापि एतेषां चतुर्णां सङ्घातरूपं यन्मनः अन्तःकरणं वा तस्य हृदयमेव स्थानम् इति सर्वशास्त्राणां निश्चयपूर्वकं कथनम्।

8 शिष्यः- अन्तःकरणरूपं एकं मनः एव सर्वं भवति; जीवजगदीश्वररूपेण भासते इति केन कारणेन उक्तम्?

महर्षिः- विषयज्ञानस्य साधनानि ज्ञानेन्द्रियाणि बहिः सन्ति मनश्च अन्तःकरणनामानं अन्तः विद्यते तथापि एषः अन्तर्बहिर्भेदः शरीरस्य सन्दर्भे एव अस्ति। सः वस्तुतः नैव विद्यते। मनः वस्तुतः निर्मलाकाशरूपम्। तथापि यन्मनः हृदयं वेति उच्यते तत् अन्तः बहिः वा भासमानानां सर्वेषां सांसारिकपदार्थानां समूहरूपमेव। अतः मनोरूपम् एव निःसंशयं नामरूपात्मकं सर्वं वस्तुजातम्। अतः यत् बहिः भासते तत्सर्वं वस्तुतः अन्तः एव विद्यते। एतदेव विज्ञापयितुं सर्वे वेदा हृदयरूपाः इति उच्यते। एतत् हृदयं ब्रह्मस्वरूपमेव।

9 शिष्यः- हृदयं ब्रह्मस्वरूपमिति कथं वक्तुं शक्यते?

महर्षिः- जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु यद्यपि मनः क्रमेण दृग्गिन्द्रिये कण्ठप्रदेशे हृदये च स्थित्वा विषयानुपभुङ्क्ते अनुभवांश्च प्राप्नोति

इति उच्यते तथापि तत् स्वस्य हृदयरूपं प्रधानस्थानं वस्तुतः कदापि न मुञ्चति। तस्मिन् हृत्पद्मे अथवा चिदाकाशे आत्मनः प्रकाशः 'अहम्' इति रूपेण उद्भासितः भवति। यतः सर्वजीवेषु एषः 'अहम्' समानरूपेण उद्भासते सः 'साक्षी' अथवा 'तुरीयः' इति नाम्ना आख्यायते। यद् 'अहं'रूपेण सर्वशरीरेषु उद्भासितं भवति तत् परब्रह्म केवलज्ञानस्वरूपम् तस्य अन्तः। तत् एव केवलसत्तात्मकं 'तुरीयातीतम्'। अतः एव उच्यते यत् हृदयमेव ब्रह्मस्वरूपम् इति। यतः सर्वजीवानां हृदये परब्रह्म आत्मरूपेण तिष्ठति, तत् हृदयमिति संज्ञया निर्दिश्यते। हृदयम् इति शब्दस्य विग्रहः 'हृद् + अयम्' इति। तस्य अर्थः अपि 'अयम् (आत्मा/ब्रह्म) हृद् एव' इति।

ब्रह्म एव सर्वेषां हृदि आत्मरूपेण हृदयस्थले तिष्ठति इत्यस्य निदर्शकं नाम सर्वे जनाः 'अहम्' इति उच्चारणसमये स्वस्य वक्षः एव अङ्गुल्या निर्दिशन्ति।

10 शिष्यः- यदि सर्वं जगत् मनोरूपमेव तर्हि किमेतन्न अनुगम्येत यत् तत् केवलं आभासात्मकमेव? एवं सत्यपि वेदे तस्य निर्मितिः कथं निर्दिष्टा अस्ति?

महर्षिः- सर्वं जगत् केवलम् आभासात्मकमेव इत्यत्र नास्ति लेशमात्रमपि संशयः। वेदानां मुख्यभूतः सारः नाम आभासात्मकस्य जगतः असत्यत्वं प्रदर्श्य ब्रह्मज्ञानस्य दानम्। जगतः असत्यत्वस्य प्रदर्शनार्थमेव वेदाः जगतः अस्तित्वं स्वीकुर्वन्ति न केनापि अन्येन हेतुना। अपरं च यः निम्नस्तरीयः साधकः तस्य कृते जगन्निर्मितिः नाम ब्रह्मणः सकाशात् प्रकृतेः महत्तत्त्वम्, तन्मात्राः स्थूलभूतानि, जगत्, देहः एवंक्रमेण क्रमविकासस्य उपदेशः विद्यते। अधिकार्हस्य कृते युगपदुत्पत्तिवादः नाम स्वस्य आत्मरूपस्य ज्ञानस्य अभावात् विचारद्वारा स्वप्नवत् जगतः युगपदुद्भवः उपदिश्यते।

यतः जगतः निर्मितिः वेदे विभिन्नप्रकारेण उक्ता ततः एव एतत् स्पष्टं भवति यत् वेदाः येन केन प्रकारेण जगतः आभासिस्वरूपं दर्शयित्वा सद्ब्रह्मणः उपदेशार्थमेव प्रवर्तन्ते। जगत् केवलम् आभासिकम् एतस्य अनुभवः जनः आनन्दस्वरूपस्य आत्मनः साक्षात्कारसमये यथार्थतया प्राप्नोति।

श्री.अभिजित् तोडकरः

सुभाषितशिक्षणप्रमुखः

संस्कृतभारती,

पश्चिममहाराष्ट्रप्रान्तः।

प्राप्य अपि दशाननः व्यथितः नाभवत्, प्रत्युत सः दशग्रीवः कालदण्डोपमां गदां समुद्यम्य यक्षाणां सैन्यं प्रविश्य तान् यक्षान् यमक्षयं प्रापयति स्म। रावणस्य भीमविक्रमाः सचिवाः अपि नितरां यक्षान् घ्नन्ति स्म। एवमेव अल्पेनैव कालेन यक्षाणां महद् बलं यमक्षयम् अगच्छत्। हे राम! एतस्मिन्नन्तरे संयोधकण्टकः नाम यक्षः महद्भिः बलैः परिवृतः भूत्वा युद्धाय अगच्छत्। तस्य संयोधकण्टकस्य चक्राघातेन संज्ञाहीनः भूत्वा राक्षसः मारीचः शैलात् भूतले अपतत्। पुनः सः मुहूर्तेन संज्ञां लब्ध्वा तेन यक्षेण सह युद्धम् आरभत। तस्मिन् समये सः यक्षः रणं त्यक्त्वा पलायत। ततः राक्षसः रावणः प्रतिहाराणां काञ्चनचित्राङ्गं तोरणान्तरं प्राविशत्। तं प्रविशन्तं निशाचरं दशग्रीवं सूर्यभानुः इति ख्यातः द्वारपालः न्यवारयत्।

धारावाहिकी गीताप्रश्नोत्तरी - १२

अर्जुनः- भगवन्! फलाभिलाषिणः यदि कृपणाः स्युः, तर्हि उत्कृष्टाः के?

श्रीकृष्णः- समबुद्धियुक्ताः मनुष्याः हि उत्कृष्टाः, श्रेष्ठाः वा कथ्यन्ते। यतोहि समभावयुक्ताः पुरुषाः जीवितकाले हि पापपुण्यरहिताः भवन्ति। अतः त्वमपि समभावयुक्तः, योगस्थः वा भव, यतोहि कर्मसु साम्यं नाम कौशलमिति।

अर्जुनः- भगवन्! समबुद्धेः परिणामः कः?

श्रीकृष्णः- समतायुक्ताः ये मनिषिणः स्युः, ते कर्मफलं त्यक्त्वा, एवञ्च जन्ममरणरहिताः च भूत्वा अजम्, अनामयञ्च पदं गच्छन्ति।

अर्जुनः- कर्मफलत्यागस्य लक्षणं किं, तत्कथं वा जानीयाम् अहं भगवन्?

श्रीकृष्णः- यदा तव बुद्धिः मोहजालं तरिष्यति तदा तव श्रुतविषयेभ्यः, श्रोतव्यविषयेभ्यः च, अर्थात् भुक्तेभ्यः, अभुक्तेभ्यः च विषयेभ्यः वैराग्यं भविष्यति।

अर्जुनः- वैराग्यात् पूर्णसमभावः कदा आगच्छेत् भगवन्?

श्रीकृष्णः- पार्थ! शास्त्रादिविषयाणां नानामतमतान्तरैः सम्भ्रमिता तव बुद्धिः यदा प्रपञ्चात् पूर्णतः विमुखीभूय परमात्मनि एव अचला भविष्यति, तदा त्वं साध्यरूपां समताम् अनुभविष्यसि, प्राप्स्यसि च।

अर्जुनः- तर्हि भगवन्! समतां प्राप्तवतः स्थिरबुद्धियुक्तस्य मनुष्यस्य लक्षणानि कानि? कृपया उच्यताम्।

श्रीकृष्णः- हे धनञ्जय! यः साधकपुरुषः मनसि उद्धृतान् सर्वान् कामान् परित्यज्य आत्मना आत्मनि एव सन्तुष्टः भवति, सः स्थितप्रज्ञः कथ्यते।

अर्जुनः- तस्य स्थितप्रज्ञस्य वचनव्यवहारादिकं कथं भवति, भगवन्?

श्रीकृष्णः- भ्रातः! तस्य वचनं साधारणक्रियारूपेण न भवति, प्रत्युत भावरूपेण भवति। वर्तमानसमये सः व्यवहरन् दुःखप्राप्तेः अपि तस्य मनसि उद्विग्नता न भवति, न वा सुखप्राप्तेः स्पृहा हि भवति। यः रागभयक्रोधैः रहितो भवति, सः मननशीलः मनुष्यः स्थितप्रज्ञः आख्यायते। सर्वथा आसक्तिरहितः मनुष्यः अनुकूलपरिस्थितिं प्राप्यापि न कदापि प्रहृष्यति, न च प्रतिकूलपरिस्थितिं प्राप्य हि द्वेषति। तस्य बुद्धिः परमात्मनि हि नित्यप्रतिष्ठिता भवति इति, शुभम्। (गीता - २/५०-५७)

(अनुवर्तिष्यते) नारदोपाध्यायः

तेन यक्षेण वार्यमाणः अपि सः दशग्रीवः बलात् यदा अन्तः प्राविशत् तदा तोरणम् उत्पाद्य तेन यक्षेण सः निशाचरः ताडितः अभवत्। तेन प्रहारेण तस्य दशग्रीवस्य शरीरात् रक्तं स्रवति स्म किन्तु ब्रह्मदेवस्य वरदानात् सः भूतले न अपतत्। निशाचरः रावणः तेनैव तोरणेन तं यक्षं यदा अताडयत् तदा तस्य शरीरं चूर्णम् अभवत्। सः न दृश्यते स्म। ततः राक्षसानां पराक्रमं दृष्ट्वा यक्षाः सर्वे पलायन्त।

श्रीरामायणकथा, उत्तरकाण्डम् (दशमः सर्गः)

युद्धे कुबेरस्य पराजयः

अगच्छन्। ते गत्वा भ्रातुः रावणस्य चिकीर्षितं धनदम् अश्रावयन्। धनदेन अनुज्ञाताः ते युद्धाय निरगच्छन्। ततः यक्षराक्षसानां मध्ये युद्धम् आरभत। तस्मिन् युद्धे दशग्रीवस्य सचिवाः यक्षबलेन व्यथिताः अभवन्। तद्दृष्ट्वा राक्षसः दशग्रीवः हर्षनादं कृत्वा यक्षाणां बलं प्रति अधावत्। तम् आगच्छन्तं रावणं दृष्ट्वा तस्य भीमविक्रमाणां सचिवानाम् एकैकः यक्षाणां सहस्रेण सह युद्धम् आरभन्त। ततः यक्षाणां गदाभिर्मुषलैरसिभिः शक्तितोमरैः च आघातं

ततः सः महोदरप्रहस्तशुकैः मारीचसारणधूम्राक्षैः षड्भिः सचिवैः वृतः गर्वितः रावणः क्रोधात् लोकान् दहन्नैव नदीः शैलान् वनानि उपवनानि च मुहूर्तेन अतिक्रम्य गिरिं कैलासम् अगच्छत्। तस्मिन् गिरौ स्थिताः यक्षाः तं युद्धेप्सुं दुरात्मानं राक्षसेन्द्रं दृष्ट्वा तस्य प्रमुखे स्थातुं न अशक्नुवन्। दुरात्मानं राक्षसेन्द्रं दृष्ट्वा तस्य प्रमुखे स्थातुं न अशक्नुवन्। राज्ञः भ्राता इति विज्ञाय ते यक्षाः यत्र धनेश्वरः आसीत् तत्र